

KS. KAZIMIERZ PANUŚ (Kraków)
orcid: 0000-0002-9604-2920

REFLEKSJE WOKÓŁ LISTU O DUSZPASTERSKIEJ FUNKCJI ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

ABSTRACT

REFLECTIONS ON THE LETTER ON THE PASTORAL FUNCTION OF CHURCH ARCHIVES

Church archives are not only a depository of important documents illustrating the formation and historical development of church communities, but also fulfil a spiritual mission. Attention is drawn to this in a Circular Letter to diocesan bishops entitled: *The Pastoral Formation of Church Archives*, issued by the Pontifical Commission for the Cultural Heritage of the Church (*Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*) on February 2, 1997. This little-known document in Polish was published only in 2010, translated by Fr. Rafał Rybacki commissioned by the Archdiocesan Archives in Poznań on the occasion of the 85th anniversary of its establishment 1925–2010. It emphasized that church archives are “places of memory of Christian communities” and “cultural assets of primary importance”. Their specificity lies in the fact that they commemorate the journey of the Church and the manifestations of its presence in the world. By preserving authentic documentation that was spontaneously created as a result of the relationship between people and events, church archives commemorate the mission of Christ himself, who leads his Church along human paths, cultivate the memory of the life of the Church and are a testimony to the existing sense of Tradition. The document *The Pastoral Formation of Church Archives* emphasizes that church archives, as Pope Paul VI used to say, store traces of the *transitus Domini*, i.e. the Lord’s passage through this world.

Keywords: church archives, letter to diocesan bishops *Pastoral Formation of Church Archives*, protection and appreciation of archival heritage

Słowa kluczowe: archiwa kościelne, list do biskupów diecezjalnych *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych*, ochrona i dowartościowanie dziedzictwa archiwalnego

Realizując Chrystusowy nakaz misyjny głoszenia orędzia zbawienia wszystkim narodom (por. Mt 28, 18–20; Łk 16, 15–16), Kościół wychodził na spotkanie różnych kultur. Przenikał je duchem chrześcijańskim, by służyły osobie ludzkiej. Tworząc kulturę, dowartościowywał rodzime tradycje i zwyczaje,

adaptując je i włączając w chrześcijańskie posłannictwo. W odkrywaniu powstania i historycznego rozwoju wspólnot kościelnych ogromną rolę odgrywa instytucja archiwum.

W wydanym 2 lutego 1997 r. liście okólnym do biskupów diecezjalnych pt. *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych*¹ Papieska Komisja do spraw Kościelnych Dóbr Kultury (*Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*) podkreśla, iż archiwa kościelne są „miejscami pamięci o wspólnotach chrześcijańskich”, „dobrem kultury o pierwszorzędnym znaczeniu”. Ich specyfika tkwi w tym, iż upamiętniają one „wędrówkę Kościoła oraz przejawy jego obecności w świecie”². Poniżej zostaną podane podstawowe założenia tego mało znanego dokumentu.

Zadania archiwum

Na wstępie autorzy listu – arcybiskup Francesco Marchisano, przewodniczący Papieskiej Komisji do spraw Kościelnych Dóbr Kultury, i ks. Carlo Chenis SDB, sekretarz – odpowiadają na pytanie: co jest zadaniem archiwów kościelnych i stwierdzają, że powinny one „w systematyczny sposób gromadzić wszystkie świadectwa, dzięki którym historia chrześcijańskich wspólnot zachowała się w spisanej formie”³. Umożliwia to rzetelną ocenę tego, co dokonało się w przeszłości, oraz krytyczne spojrzenie nie tylko na wzniosłe i chlubne przedsięwzięcia, ale także na zaniedbania i błędy.

Źródła historyczne dotyczące Kościoła są niezwykle bogate. Archiwa przechowują dokumenty ukazujące historyczny rozwój wspólnot kościelnych, a więc duchowieństwa, zakonów, wiernych świeckich, a także członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, sprawowaną liturgię, zwłaszcza sakramenty, działalność edukacyjną i charytatywną, którą członkowie tychże wspólnot rozwijali w przeszłości i czynią to obecnie. Archiwa kościelne umożliwiają dotarcie do dokumentów dotyczących rozmaitych dzieł, prowadzonych przez wspólnoty kościelne i do regulujących je źródeł prawnych⁴.

W przypadku Kościoła istnieje „nieprzerwany fenomen ciągłości”. Rozpoczął się on wraz z misją Jezusa z Nazaretu. Czytelny wyrazem tej ciągłości stały się świadectwa i pisma pierwotnej wspólnoty apostołskiej. Orędzie Ewangelii ogarniało stopniowo cały świat, a lokalne wspólnoty Kościoła uświadamiały sobie coraz bardziej, że w ich posługiwaniu zawiera się, żyje i działa Kościół powszechny. Pomimo wielu niesprzyjających okoliczności

¹ *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych. List okólny do Biskupów Diecezjalnych, Watykan, dnia 2 lutego 1997*, tłum. R. Rybacki, Poznań 2010.

² *Ibidem*, s. 5.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, s. 6.

historii w opatrnościowy sposób przetrwała pamięć o wielkich epizodach dziejów chrześcijaństwa. Stąd też należy otoczyć archiwalia najwyższą troską, aby dalej mogły służyć Kościołowi⁵. Pozwalają one na wolne od uprzedzeń i od ideologicznego skażenia studium nad przeszłością Kościoła, uświadamiając jego dzieje oraz wielostronne i ustawiczne przenikanie kultur. Badanie przeszłości służy także przewidywaniu przyszłości. Taka jest bowiem „rola tradycji – pojętej jako więź pomiędzy przeszłością a teraźniejszością”.

Parafrazując znaną myśl szkoły z Chartres, w szczególności Bernarda z Chartres (1060–1125), wybitnego średniowiecznego filozofa i teologa, można zdaniem autorów listu powiedzieć, iż „jesteśmy jak karły, które wspinają się na ramiona gigantów, by widzieć więcej od nich i dalej sięgać wzrokiem, i to nie za sprawą bystrości swojego wzroku, czy wysokości ciała, lecz dzięki temu, że wspinamy się w górę i wznosimy na wysokość gigantów”⁶. Dzięki świadomości własnej przeszłości „czujemy się gigantami, choć jesteśmy jak karły, niesieni na barkach tylu pokoleń, które wyprzedziły nas ze znakiem tej samej wiary”⁷.

Rodzaje archiwów kościelnych

Dokumentacja przechowywana w archiwach Kościoła katolickiego stanowi wielkie i bezcenne dziedzictwo. Przechodząc do typologii archiwów kościelnych, analizowany dokument wyróżnia archiwa diecezjalne, parafialne, archiwa innych podmiotów niepodlegających jurysdykcji biskupa diecezjalnego oraz archiwa osób prawnych. Ze względu na funkcję archiwa można podzielić na: bieżące (zawierają dokumenty dotyczące życia instytucji i zarządzania instytucją), historyczne (zawierające dokumenty posiadające wartość historyczną) oraz tajne archiwa diecezjalne (zawierające dokumenty spraw karnych, świadectwa małżeństw zawieranych tajnie, dyspensy od tajnych przeszkód itp.)⁸.

Niewątpliwie najważniejszym archiwum Kościoła, a być może i najważniejszym na świecie, jest Archiwum Watykańskie. Biskupi Rzymu w przykładowy sposób przechowywali dokumenty w dawnym i osławionym *Scrinium Sanctae Sedis* na Lateranie, a potem w bardziej dostosowanym do wymogów czasu Tajnym Archiwum Apostolskim⁹. Znaczącą część tych dokumentów stanowią akta wizytacyjne, relacje biskupów z wizyt *ad limina Apostolorum*, relacje

⁵ Ibidem.

⁶ S. Swieżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa 2012, s. 487.

⁷ *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych...*, s. 6.

⁸ Ibidem, s. 16.

⁹ Jak zauważa K. Kamieński (*Troska o kościelne dobra kultury w świetle uchwał synodów diecezji tarnowskiej*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. Żurek, J. Soprych, Kraków 2017, s. 168), już na początku III w. papież Zefiryn zlecił swojemu doradcy Kalikstowi, aby sprawował kuratelę nad cmentarzem przy Via Appia, nazwanym później Katakumbami Kaliksta.

nuncjuszy i delegatów apostołskich, dokumenty wystawione przez synody prowincjonalne i diecezjalne¹⁰.

To potężne archiwum, liczące dzisiaj około 40 km półek, wypełniają pisane na pergaminie i na papierze rękopisy przedstawiające wielką wartość historyczną. Archiwum Watykańskie nie jest tylko składnicą zapisków z przeszłości, lecz prowadzącym bieżącą działalność organem Kościoła, który zajmuje się wszystkim, co dotyczy ludzi: sztuką i nauką, jak również teologią i polityką. Nazwa „tajne” i fakt, że rzeczywiście jest ono niedostępne dla dziennikarzy i fotografów, owiały je atmosferą tajemniczości, która zrodziła ciekawość i stała się zachętą do rozmaitych spekulacji¹¹. Tymczasem jak w każdym archiwum zawierającym personalia obowiązkiem odpowiedzialnych za nie pracowników jest ograniczanie dostępu. Ze swej natury zastrzeżone są dokumenty zawierające sprawy karne, świadectwa małżeństw zawieranych tajnie, dyspensy od tajnych przeszkód, różne aspekty życia chrześcijańskiego, zwłaszcza w krajach, gdzie Kościół jest prześladowany. To norma dotycząca wszelkich archiwów kościelnych. Kwestię tajnego archiwum kościelnego regulują kanony 489–490 *Kodeksu prawa kanonicznego*. Metodologie archiwalne sugerują, iż dokumenty zastrzeżone winny być odpowiednio oznaczone, także w inwentarzach, z których korzystają kwerendziści – podkreśla analizowany dokument¹².

Oprócz Archiwum Watykańskiego list okólny zwraca uwagę na wielkie i bezcenne dziedzictwo archiwów poszczególnych diecezji. Na wnikliwą uwagę zasługują najstarsze archiwa dokumentujące działalność biskupów i parafii. Zawierają one ogromną ilość dokumentów i stale są wzbogacane. Dzięki nim można prześledzić przemiany, jakie zaszły w organizacji instytucjonalnej Kościoła oraz w dziedzinie rozwijającej się działalności duszpasterskiej i misyjnej¹³.

Kolejną grupą archiwów, o której mówi dokument, są archiwa różnych tradycji monastycznych. Klasztory odegrały bowiem pierwszorzędną rolę w ewangelizacji ludów, które znalazły się w bliskości osadnictwa zakładanych wspólnot. Dokument podkreśla, że chrześcijański monastycyzm dał początek ważnym instytucjom charytatywnym i wychowawczym oraz był przekazicielem kultury antycznej. Dynamizm zakładanych klasztorów przejawiał się również w tym, iż w ramach ich działalności powstawały pracownie, w których poddawano konserwacji zgromadzone dokumenty. Pamięć o tym

¹⁰ *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych...*, s. 13.

¹¹ Jak podkreślają M.L. Ambrosini i M. Willis (*Tajne archiwa Watykanu*, tłum. T. Szafranski, Warszawa 1995), określenie „tajne” sprawia, że na temat charakteru tego archiwum krążą przeróżne pogłoski. Mówi się, że zawiera ono pełną kolekcję „nieprzyzwoitych i lubieżnych” książek i dokumentów, jak na przykład *L'Enfer* w Bibliotece Narodowej w Paryżu lub *Private Case* w British Museum. Inni sugerują, że przechowuje się tu materiały o eksplozywnym wydźwięku politycznym.

¹² *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych...*, s. 31.

¹³ *Ibidem*, s. 11.

samym duchu służby Kościoła jest kultywowana również w archiwach zgromadzeń zakonnych, instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego. Wspólnoty te spełniały swe zadania w wymiarze rozwijającej się własnej organizacji, począwszy od struktur lokalnych, poprzez prowincjonalne, a następnie krajowe i międzynarodowe¹⁴.

Bogatymi zbiorami archiwaliów dysponują archiwa kapituł katedralnych i kolegiackich, ośrodki formacji duchowieństwa, takie jak seminaria, uniwersytety kościelne oraz wyższe instytuty o różnych specjalizacjach i archiwa dokumentujące działalność bractw, szkół, szpitali, dzieł misyjnych i różnych stowarzyszeń wiernych¹⁵.

Całościowe opisanie rzeczywistości archiwów kościelnych jest jednak rzeczą niemożliwą, gdyż każde takie archiwum – przy zachowaniu obowiązujących norm kanonicznych – jest autonomiczne pod względem organizacji i różni się z punktu widzenia obowiązujących w nim zasad. Zarówno struktury archiwów, jak również ich wewnętrzne reguły kształtowały się w okresie dwóch tysięcy lat dziejów Kościoła, zależnie od charakteru i zadań każdego spośród wielu powstających archiwów¹⁶.

Instytucjonalna troska Kościoła o archiwa

Sobory powszechne oraz synody wydawały w ciągu wieków wiele wskazań dotyczących troski o dziedzictwo historyczne. Biskupi Rzymu wielokrotnie zabierali głos w sprawach dotyczących archiwów¹⁷. Zarówno *Codex Iuris*

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, s. 11–12.

¹⁷ Tylko w XX stuleciu nauczanie papieskie na temat archiwów kościelnych zawierają następujące dwudziestowieczne dokumenty: list okólny Sekretariatu Stanu do biskupów Italii ze wskazaniami dotyczącymi opieki i użytkowania archiwów oraz bibliotek kościelnych (30 IX 1902), list okólny Sekretariatu Stanu polecający utworzenie organizmów diecezjalnych dla ochrony dokumentów dotyczących duchowieństwa (10 XII 1907), list okólny Sekretariatu Stanu do biskupów Italii w kwestii ochrony, użytkowania oraz zabezpieczania archiwów i biblioteki (5 IV 1923), list Tajnego Archiwum Watykańskiego prezentujący *Pierwszy program kursu archiwistyki* (6 XI 1923), przemówienie Piusa XI do Watykańskich Szkół Archiwistyki i Bibliotekoznawstwa (15 VI 1938), przemówienie Piusa XII do Watykańskich Szkół Archiwistyki i Bibliotekoznawstwa (15 VI 1942), instrukcja Tajnego Archiwum Watykańskiego dotycząca Archiwów i Bibliotek Kościelnych (1 XI 1942), sugestie Tajnego Archiwum Watykańskiego skierowane do dyrektorów Archiwów, Muzeów i Bibliotek Kościelnych Italii dotyczące fotografii przechowywanych dzieł sztuki (XI 1942), list okólny Kongregacji Soboru zawierający normy dotyczące wypożyczania dokumentów przechowywanych w Archiwach Kościelnych Italii (30 XII 1952), przemówienie Piusa XII do uczestników pierwszego spotkania Kościelnego Stowarzyszenia Archiwistycznego (5 XI 1956), instrukcja Papieskiej Komisji do spraw Archiwów Kościelnych we Włoszech skierowana do biskupów diecezjalnych oraz do wyższych przełożonych zakonnych dotycząca zarządzania archiwami (5 XII 1960), list Kongregacji do spraw Seminariów i Studiów Uniwersyteckich skierowany do Biskupów Diecezjalnych Italii dotyczący ustanowienia

Canonici z 1917 r., jak i obowiązujący od 25 stycznia 1983 r. *Kodeks prawa kanonicznego* oraz *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich*, promulgowany 18 października 1990 r., zawierają normy dotyczące starannego przechowywania dokumentów oraz właściwego i uważnego podejścia do archiwaliów. Począwszy od 1923 r., Papieska Szkoła Paleografii i Dyplomatyki (*Scuola Pontificia di Paleografia e Diplomatica*)¹⁸ prowadzi kurs archiwistyczny. Z czasem szkoła ta zaczęła posługiwać się oficjalną nazwą Watykańskiej Szkoły Paleografii, Dyplomatyki i Archiwistyki (*Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica*). Działalność tejże szkoły odśloniła z biegiem lat potrzebę jeszcze większej uwagi wobec źródeł historycznych, znajdujących się w archiwach kościelnych. 28 czerwca 1988 r. papież Jan Paweł II ustanowił Papieską Komisję do spraw Troski o Dziedzictwo Artystyczne i Historyczne Kościoła (*Pontificia Commissione per la Conservazione del Patrimonio Artistico e Storico della Chiesa*). Komisja ta działała początkowo w ramach Kongregacji do spraw Duchowieństwa, a następnie została przemianowana na Papieską Komisję do spraw Kościelnych Dóbr Kultury (*Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*), zyskując w ten sposób statut samodzielnej dykasterii. Ponadto w konstytucji apostoelskiej *Pastor Bonus* Jan Paweł II autorytatywnie stwierdził, iż „wśród dóbr historycznych szczególne znaczenie posiadają dokumenty i zapisy prawne, które dotyczą życia i działalności duszpasterskiej Kościoła oraz świadczą o prawach i obowiązkach diecezji, parafii, kościołów i innych osób prawnych ustanowionych w Kościele”¹⁹.

Dwojaka rola archiwów kościelnych

Dokument *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych* podkreśla, iż archiwa kościelne odgrywają podwójną rolę. Nie tylko są depozytariuszem dokumentów, ale spełniają także duchową misję. Oba te aspekty są ze sobą ściśle zespolone. Przechowując autentyczną dokumentację, która została spontanicznie wytworzona na skutek związku pomiędzy osobami i wydarzeniami, archiwa kościelne upamiętniają misję samego Chrystusa, który czyni swój Kościół powszechnym sakramentem zbawienia i prowadzi go ludzkimi drogami, kultywując pamięć o życiu Kościoła i są świadectwem istniejącego zmysłu Tradycji.

Informacje zgromadzone w archiwach pozwalają zrekonstruować następujące po sobie kolejne etapy dziejów ewangelizacji i wychowania do życia

kursu archiwistyki w seminariach duchownych (27 V 1963), konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II.

¹⁸ Szkoła ta, której program nauczania obejmuje okres dwóch lat, została ustanowiona przez papieża Leona XIII na mocy motu proprio *Fin da principio* (1 V 1884), a więc cztery lata po otwarciu Archiwum Watykańskiego dla uczonych (1880). Sam kurs archiwistyki trwa rok i ma charakter ściśle praktyczny.

¹⁹ Giovanni Paolo II, „*Pastor Bonus*”. *Costituzione apostolica sulla curia romana*, Vaticano 1988, art. 101, §1.

chrześcijańskiego. Stanowią pierwszorzędny materiał źródłowy, służący opracowaniu historii wielorakich form życia zakonnego oraz prowadzenia działalności charytatywnej. Ale nie jest to wszystko. Trzeba w tym dostrzec także drugi aspekt. Wspólnoty chrześcijańskie, a także instytucje życia kościelnego, od czasów apostołskich z wielką troską gromadzące świadectwa wyznawanej wiary, wyrażały w ten sposób jedność i ciągłość Tradycji Kościoła. Zdaniem autorów dokumentu przejawia się w tym pamięć Kościoła o własnej przeszłości. „Naznaczone wciąż wspomnienie słów i czynów samego Jezusa Chrystusa oraz pamięć o pierwotnej wspólnocie chrześcijańskiej – o Kościele Męczenników i Ojców, a także o ekspansji chrześcijaństwa w świecie – są dziś wyraźnym motywem, aby wielbić Boga i dziękować Najwyższemu za «wielkie rzeczy», których dokonał pośród swego ludu”²⁰. Oprócz historii w wymiarze chronologicznym istnieje bowiem historia zbawienia. W jej świetle Kościół stara się odczytywać sens dziejowych wydarzeń.

Gdy rekonstruujemy minione wydarzenia, których dokumentację zawierają archiwa kościelne, uwidacznia się historia pasterskiej działalności biskupów w powierzonych im diecezjach oraz proboszczów stojących na czele konkretnych wspólnot parafialnych, losy misjonarzy, którzy jako pierwsi w różnorodnych miejscach świata głosili orędzie Ewangelii, dzieje wspólnot zakonnych. Wszystko to jest przejawem obecności Kościoła w świecie. Dokumenty parafialne, w których odnotowywano sprawowane sakramenty oraz dokonywano zapisów dotyczących zmarłych wraz z zapisami kurialnymi, zawierającymi informacje odnośnie do udzielanych święceń, pozwalają śledzić historię uświęcania ludu Bożego w społecznym oraz instytucjonalnym wymiarze tegoż procesu. Korespondencje dotyczące ślubów zakonnych pozwalają na uchwycenie tendencji duchowości, poprzez którą w swej historycznej formie wyrażała się postawa naśladowania Chrystusa. Ogromnym zasobem dokumentów są także akta dotyczące doczesnych dóbr Kościoła, które odzwierciedlają zaangażowanie osób i instytucji w działalność ekonomiczną. Archiwa kościelne pozwalają prześledzić kształtowanie się różnych form sztuki sakralnej tworzonej na potrzeby chrześcijańskiej liturgii, a także wielorakie przejawy pobożności ludowej. Wiele spośród artystycznych ekspresji rzeczywistości Kościoła czerpało swą inspirację z wypełnianych dzieł chrześcijańskiego miłosierdzia²¹.

Analizowany dokument podkreśla, że „pamięć o dziedzictwie historycznym jest integralną częścią życia każdej wspólnoty. Znajomość tego, co dokonywało się z pokolenia na pokolenie – w dziedzinie ludzkiej myśli oraz działania – uświadamia nam istniejący proces, którego wewnętrzną zasadą jest ciągłość”²². Instytucja, która zapomina o własnej przeszłości, z trudem

²⁰ *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych...*, s. 12.

²¹ *Ibidem*, s. 13.

²² *Ibidem*, s. 15.

realizuje swą funkcję w społeczeństwie, a co za tym idzie – w jego kontekście kulturowym i religijnym. Dlatego tak ważne są archiwa, które strzegąc pamięci o tradycjach religijnych i działaniach duszpasterskich, zachowują swą żywotność oraz istotne znaczenie. Przyczyniają się skutecznie do pogłębienia świadomości, iż w każdym pokoleniu dochodziła do głosu więź społeczeństwa z Kościołem. Stąd też tak ważny z punktu widzenia duszpasterskiego jest przekaz tego dziedzictwa historycznego kolejnym pokoleniom.

Podjąć konieczne działania

Stosując metodę wypracowaną przez Jeunesse ouvrière chrétienne (JOC), organizację chrześcijańskiej młodzieży robotniczej, założoną w 1924 r. w Belgii przez ks. Josepha Cardijna, wyrażającą się w trzech francuskich czasownikach: *voir – juger – agir* (widzieć – ocenić – działać), w drugiej części dokumentu uwaga autorów skoncentrowana jest na owym *agir* – działaniu.

Archiwa reprezentują bezpośredni związek z historią chrześcijańskich wspólnot. Z tego powodu należy dołożyć wszelkich starań, aby te miejsca pamięci były otaczane należytą troską oraz aby ich misja była odpowiednio propagowana i dowartościowana²³. W tym celu Papiaska Komisja do spraw Kościelnych Dóbr Kultury, świadoma złożoności problemu archiwów kościelnych, przedkłada w dokumencie wytyczne do sformułowania programów działania, których celem jest ochrona oraz dowartościowanie dziedzictwa archiwalnego Kościołów partykularnych. Dotyczy to informatyzacji zasobów, zatrudnienia wykwalifikowanych osób, odpowiedniego zaplecza technicznego, umożliwienia przekazywania informacji archiwalnej pomiędzy poszczególnymi jednostkami, przynależności do stowarzyszeń archiwistycznych, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, oraz promowania ułatwień w dziedzinie konsultacji archiwaliów, która służyłaby celom naukowym²⁴.

Zachęcając do podjęcia odpowiednich działań, dokument omawia szczegółowe zagadnienia dotyczące rozwoju i założenia archiwum diecezjalnego, odpowiedniego dostosowania archiwum bieżącego, działań konferencji episkopatów, przyjmowania wykwalifikowanego personelu, odpowiedniego przechowywania archiwaliów, inwentaryzacji i informatyzacji.

Dokument podkreśla wyjątkowy charakter archiwów. W przeciwieństwie do bibliotek archiwa gromadzą zawsze dokumenty o niepowtarzalnym charakterze. Dokumenty te stanowią „zasadnicze źródła dla badań historycznych, gdyż przekazują bezpośrednio informacje o wydarzeniach, a co za tym idzie akta wystawione przez osoby. Utracenie tychże dokumentów, bądź ich zniszczenie, byłoby pozbawianiem obiektywności całego wysiłku dochodzenia do prawdy historycznej. Uniemożliwiłoby również zrozumienie

²³ Ibidem, s. 16.

²⁴ Ibidem, s. 17.

minionych doświadczeń, stanowiąc jednocześnie kompromitację działań na rzecz przekazu wartości kulturalnych i religijnych²⁵.

Przybliżając problem konserwacji zbiorów należących do archiwów Kościołów lokalnych, w dokumencie wyrażono życzenie, aby w tym względzie kierowano się najlepszymi tradycjami archiwistycznymi oraz aby przy opracowywaniu dokumentów korzystano z osiągnięć technicznych, takich jak: katalog elektroniczny, połączenia internetowe, mikrofilmy, skanowanie, dyski itp. Należy zatem dołożyć wszelkich starań, by odszukać zbiory archiwalne, które w pierwszej kolejności mają być poddane inwentaryzacji, a także to wszystko, co służy bieżącej wymianie informacji. Można w tym celu zwrócić się o pomoc do instytucji zarówno krajowych, jak i międzynarodowych²⁶.

Archiwa – jako dobra kultury – służą przede wszystkim użytkowi tych wspólnot, które je wytworzyły. Z czasem nabierają one znaczenia uniwersalnego, stając się dziedzictwem ludzkości. Dlatego korzystanie z materiału zdeponowanego w archiwach winno być dostępne dla wszystkich pragnących poznać historię ludu chrześcijańskiego i jego losy, w wymiarze religijnym, kulturowym i społecznym. Nie można w tej kwestii kierować się uprzedzeniami religijnymi bądź ideologicznymi. Takie otwarcie się na innych, pragnących korzystać z archiwum, przy zachowaniu stosownych zasad ochrony, wskazanych przez prawo powszechne oraz ustawodawstwo biskupa diecezjalnego, jest jedną z najpiękniejszych tradycji Kościoła. Należy zatem wziąć pod uwagę kwestię bezinteresownego otwarcia, życzliwego przyjęcia oraz kompetentnej pomocy wobec przychodzących do archiwum kościelnego, aby w ten sposób pamięć o dziejach Kościoła stała się również udziałem szerszego kręgu społeczeństwa²⁷.

Świadectwa pamięci są więc ciągle żywym dobrem kultury, gdyż z upływem pokoleń pouczają wspólnotę zarówno kościelną, jak i cywilną. Z tego tytułu dziedzictwu przeszłości należy zarezerwować szczególną uwagę²⁸.

Troska o archiwalia kościelne wyrazem czci samego Chrystusa

Archiwa kościelne jako miejsca pamięci powinny w systematyczny sposób gromadzić wszystkie świadectwa, dzięki którym historia chrześcijańskich wspólnot zachowała się w spisanej formie. Stwarza to możliwości rzetelnej oceny tego, co dokonało się w przeszłości.

Dokument podkreśla, iż wszyscy ci, którzy działają na rzecz archiwów kościelnych, przyczyniają się do rozwoju kultury. Poświęcają bowiem swe naukowe kompetencje w celu lepszego poznania natury i znaczenia dokumentów,

---

²⁵ Ibidem, s. 27.

²⁶ Ibidem, s. 29.

²⁷ Ibidem, s. 30.

²⁸ Ibidem.

które są udostępniane przede wszystkim uczonym. Jeśli współpraca ta obejmuje osoby różnych narodowości, wówczas działalność archiwistów przyczynia się również do wzajemnego zrozumienia różnych kultur. Wysiłki te pozwalają nazwać wszystkich zaangażowanych w pracę archiwów „budowniczymi pokoju i jedności pomiędzy ludźmi”²⁹.

W zakończeniu listu poświęconego zagadnieniu dziedzictwa archiwalnego kościelnych wspólnot przypomniano słowa papieża Pawła VI, skierowane niegdyś do uczestników piątego zgromadzenia Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych: „Niezbędna jest kultura historyczna, zrodzona z geniuszu, z charakteru, z konieczności, z samego życia katolickiego. Kultura ta posiada swą tradycję, która jest ciągła i która w tej spójności realizuje na przestrzeni dziejów swój zamysł, można by rzec misterium. To sam Chrystus, który działa w świecie i pisze – właśnie On – swoją historię przejścia Pana przez ten świat. A więc roztaczać troskę nad dokumentami zgromadzonymi w archiwach, to – rzecz można – czcić samego Chrystusa, rozumieć Jego Kościół, dać nam samym oraz tym, którzy po nas przyjdą, historię tegoż przejścia – jakiś fragment tego *transitus Domini*”³⁰. Tym samym rola archiwum kościelnego nie ogranicza się tylko do propagowania poznania naukowego, ale jest także wyrazem czci samego Jezusa Chrystusa obecnego w wysiłkach wspólnoty kościelnej.

Lektura listu *Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych* Papieskiej Komisji do spraw Kościelnych Dóbr Kultury wnosi wiele światła i może być przydatna nie tylko dla archiwistów, historyków czy teologów, ale dla każdego człowieka zatroskanego o dobro szeroko pojętej kultury.

Bibliografia

- Ambrosini M.L., Willis M., *Tajne archiwa Watykanu*, tłum. T. Szafranski, Warszawa 1995.
- Duszpasterska funkcja archiwów kościelnych. List okólny do Biskupów Diecezjalnych, Watykan, dnia 2 lutego 1997*, tłum. R. Rybacki, Poznań 2010.
- Giovanni Paolo II, „*Pastor Bonus*”. *Costituzione apostolica sulla curia romana*, Vaticano 1988.
- Kamiński K., *Troska o kościelne dobra kultury w świetle uchwał synodów diecezji tarnowskiej*, [w:] *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. Żurek, J. Soprych, Kraków 2017, s. 167–177.
- Swieżawski S., *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Warszawa 2012.

---

²⁹ Ibidem, s. 32.

³⁰ Ibidem.